

Säkerhet i vatten

Intervjuer med grundskoleelever och deras föräldrar

Denna rapport ingår i Räddningsverkets serie av forsknings- och utvecklingsrapporter.
I serien ingår rapporter skrivna av såväl externa författare som av verkets anställda.
Rapporterna kan vara kunskapssammanställningar, idéskrifter eller av karaktären tillämpad forskning.
Rapporten redovisar inte alltid Räddningsverkets ståndpunkt i innehåll och förslag.

2003 Räddningsverket, Karlstad
Räddningstjänstavdelningen
ISBN 91-7253-195-9

Beställningsnummer P21-428/03
2003 års utgåva

Säkerhet i vatten

Intervjuer med grundskoleelever och deras föräldrar

Fil. Dr Yvonne Terjestam

Lunds Universitet, Institutionen för Psykologi

Räddningsverkets kontaktperson

Linda Smedberg, Enheten för olycksförebyggande verksamhet, telefon 054-13 50 71

Förord

Som en del i att öka förståelsen för barn i olika farosituationer startade ett forskningsprojekt om faror i samband med eld, vatten och att gå vilse. Föreliggande studie utgör en del av detta projekt som sker vid Psykologiska institutionen vid Lunds Universitet och i samarbete med Räddningsverket, Karlstad.

Jag vill tacka psykologerna Yvonne Johansson och Jan Bexell som utfört intervjuerna och också varit delaktiga i kodningsprocessen. Tack också till Linda Smedberg, kontaktperson på Räddningsverket.

Innehållsförteckning

Abstract	7
Inledning.....	11
Föräldrar	12
Metod	13
Undersökningsgrupp	13
Mätmetoder och administrering	13
Resultat.....	14
Är djupt vatten farligt? Eleverna svarar	14
Varför är djupt vatten farligt?.....	14
Eleverna minns incidenter i vatten	15
Sammanfattning med kommentar	16
Intervju med föräldrarna.....	16
Vad gör föräldrarna för att hindra vattenrelaterade olyckor bland barnen?.....	17
Sammanfattning och kommentar	18
Diskussion	19
Referenser.....	20

Abstract

One-hundred and fifty Swedish schoolchildren in grades 2, 5 and 8 and their mothers were interviewed regarding dangers related to water. The children answered questions of whether they thought deep water dangerous, why so, and if they had had any incident in or near water. Their parents answered questions of whether they thought water to constitute a danger for their children and if and how they prevented incidents. An exaggerated trust in the children's swimming capacity becomes evident among the parents as well as among the children themselves. The children seem to believe that since they can swim they also can handle all situations that might arise when in deep water. Thus, they do not consider the great diversity of real threats such as hypothermia, panic reactions and currents. Furthermore, the study confirms boys in grade 5 as being markedly at risk of such incidents. Like their children, many parents seem to have an unrealistic trust in the children's abilities as regards matters in or near water. They may also underestimate the actual dangers. Thus many parents see no reason to tutor the children in these matters or to control them. Preventive efforts aimed at the parents seem essential. The strong associations found between parents and the children's attitude in this matter confirm the importance of directing preventive efforts towards the parents.

Sammanfattning

Etthundrafemtio grundskoleelever i årskurserna 2, 5 och 8 samt deras mödrar intervjuades avseende vatten och faror. Barnen svarade på frågor om de ansåg djupt vatten vara farligt, samt om de varit med om någon incident i eller vid vatten. Föräldrarna tillfrågades om huruvida de ansåg vatten utgöra någon fara för barnen samt hur eller om de förebyggde incidenter. En överdriven tillit till simförmågan framträder hos föräldrarna såväl som hos barnen. Barn i de tre studerade åldersgrupperna verkar tro att eftersom de kan simma så kan de också klara alla situationer som kan uppkomma på djupt vatten. Detta antyder en relativ omedvetenhet om olika faror som till exempel nedkylning, panikreaktioner och strömmar. Vidare identifierar studien pojkar som den främsta riskgruppen avseende vattenincidenter och särskilt pojkar i årskurs fem. Liksom barnen själva, så överskattar många föräldrar barnens förmåga att hantera tillbud i eller vid vatten. Möjligtvis tyder denna tillit till barnen också på en relativ omedvetenhet om de naturliga faror som finns i vattnet. Många föräldrar anser att de inte behöver kontrollera eller vägleda barnen i frågor om säkert beteende i eller vid vatten. Förebyggande verksamhet riktad mot föräldrarna verkar därmed särskilt påkallad. De starka samband som återfanns mellan föräldrarnas och barnens inställning i frågan om vatten och fara bekräftar vikten av att förebyggande verksamhet riktas mot föräldrarna.

Inledning

År 2001 omkom 126 personer i Sverige (1,4 per 100 000 innevånare) genom drunkning (Svenska Livräddningssällskapet, 2002). Detta kan jämföras med 1000 personer (19,6 per 100000 innevånare) i slutet av 1800-talet. Under 1940 talet påbörjade Svenska Livräddningssällskapet arbetet med att uppnå allmän simkunnighet i landet vilket hade en avsevärd effekt på antalet tillbud och olyckor (Svenska Livräddningssällskapet, 2001, 2002). Minskningen av olyckor i vatten har fortsatt minska i modern tid. Trettio barn under 18 år omkom på -70 talet och 12 barn under -90 talet. Detta är en väsentlig förbättring men inte tillräcklig. Fortsatt förebyggande verksamhet är erforderlig bland annat för att öka simkunnighet och utbilda i vattensäkerhet. Svenska Livräddningssällskapet anser att risken för en ökning av olyckor och tillbud är stor. Trots detta följer bara sex av tio kommuner i Sverige läroplanen vad gäller simundervisning och i en del skolor kan bara två av tio elever simma 200 meter (Svenska Livräddningssällskapet, 2002).

I en amerikansk studie över platser och drunkningsolyckor bland cirka 1300 barn och ungdomar under 20 år (Brenner m. fl., 2001) fann man att badkar var den vanligaste platsen för drunkning bland spädbarn. Barn 1-4 år drunknade oftast i simbassänger och barn över 5 år i naturligt sötvatten (floder, sjöar etc.). Andra studier har funnit att yngre barn främst riskerar att drunkna i pooler medan barn över 11 år är mer benägna att drunkna i saltvatten (Hedberg m. fl., 1990; Nichter m. fl., 1989). Detta kan jämföras med resultaten för alla studerade åldersgrupper (0-20 år) som visar att drunkning i sötvatten var vanligast förekommande (47%) följt av simbassänger (32 %) (Brenner m. fl., 2001).

Könstillhörighet har visat sig vara särskilt betydelsefull för olyckstillbud i eller nära vatten. Över hälften av de som i Sverige omkommer i sådana olyckor är män över 50 år. I USA är upp till 75% av de barn som omkommer i drunkningsolyckor pojkar (Brenner, 2001). Denna stora skillnad kan bero på dels omständigheter som är specifika för just olyckor i vatten och dels på omständigheter som generellt gäller flickor respektive pojkar. Det finns stora könsskillnader när det gäller skador såväl som generell riskexponering. Pojkar skadar sig oftare såväl som allvarigare än flickor. Pojkar har en högre aktivitetsnivå, är mer impulsiva och engagerar sig i mer risktagande aktiviteter än flickor (Matheny & Fisher, 1984; Morrongiello & Dawber, 2000; Rosen & Peterson, 1990; Udry, 1994). I en studie av barn 6 och 8 år fann Plumert & Schwebel (1997) att överskattning av den egna förmågan var relaterat till skadefrekvens för pojkar i åldern 6 år. Dessutom vet vi att barn i vissa åldrar tenderar att systematiskt överskatta sin fysiska förmåga (Terjestam, 2002a; 2002b). En sådan överskattning kan ge upphov till känslor av relativ osårbarhet (Garbarino, 1988; Glik m.fl., 1991) vilket kan ge en falsk känsla av trygghet. Detta kan leda till ökat risktagande. Andra studier har visat att flickor ser sig som mer sårbara än vad pojkar gör och anser oftare att skador tillkommer beroende på det egna beteendet snarare än på grund av otur vilket pojkar oftare anser (Hilliler & Morrongiello, 1998). Med utgångspunkt i sådan kunskap kan man till exempel anta att pojkar generellt och/eller i vissa åldrar tenderar att överskatta sin simkunnighet och underskatta sin sårbarhet. Detta kan leda till att faran förringas. Bättre förståelse för verkliga begränsningar är då viktig. Detta gäller i första hand inte flickor som redan ser sig själv som mer sårbara och som dessutom är mer benägna att relatera skadors uppkomst till sitt eget agerande. Detta skapar snarare särskilt gynnsamma förhållanden för information om faror samt konstruktivt agerande.

Även rädsla har stort inflytande på beteende och riskexponering. Detta gäller särskilt rädsla i relation till vatten. Utifrån ett Darwinistiskt synsätt så representerar vissa stimuli, däribland vatten, verkliga hot mot människan. Rädslor för sådana stimuli antas vara medfödda och är (eller har varit) viktiga för människans överlevnad. Däremot påverkas och förändras de av livsomständigheter (Graham & Gaffan, 1997). Genom dessa rädslor kan små barn som saknar erfarenhet, i viss utsträckning skilja mellan farliga och ofarliga situationer och därmed undvika vissa. En väsentlig del av barns utveckling innebär att hantera rädslor. Barnen behöver hjälp med detta arbete (Barrett, 2000). Flera studier har visat att barn som reagerar med rädsla gentemot fysiska risker tar lägre risker än barn som reagerar med upphetsning (DiLillo m. fl., 1998; Arnett & Balle-Jensen, 1993; Cook m. fl., 1999). En annan medfödd faktor som påverkar barnets syn på faror utgörs av barnets temperament. Studier har visat att spädbarn som lätt blir oroliga av det obekanta (främmande stimuli) är mer benägna än andra att bli rädda och tillbakadragna senare under barndomen (Kagan, 1997).

Kamratinflytande och beteende i grupper utövar också väsentliga inflytanden på barns risktagande. Christensen & Morrongiello (1997) visade att barn (8 till 9 år) tar större risker under kamraters påverkan än när de själv väljer grad av risk. Terjestam & Rydén (1998) fann att barn cirka 12 år föredrog att leka med eld i grupp eftersom ingen kände ett eget ansvar och lekarna därför blev mer avancerade och farliga.

Föräldrar

Pojkar och flickor fostras olika av sina föräldrar vilket torde påverka attityd såväl som beteende inför risker och riskexponering. Morrongiello & Dawber (2000) visade att mödrar till döttrar ingriper snabbare i barnens aktiviteter om de blir riskfyllda än mödrar till söner. Man fann också att döttrar fick fler tillsägelser, uppmaningar om försiktighet och påminnelser om sårbarhet inför skador medan pojkar fick fler kommentarer som uppmuntrade risktagande beteende. Andra studier visar att föräldrar tillåter barnen att ta större risker om de använder någon form av säkerhetsutrustning (Morrongiello & Major, 2002). Sålunda inger denna utrustning en falsk känsla av säkerhet vilket leder till en ökad riskexponering (risk kompensation). Simkunnighet kan sannolikt jämföras med sådan ”säkerhetsutrustning” som inger en falsk känsla av trygghet och kompetens och därmed ökar riskexponeringen. Andra studier visar att föräldrar inte helt är medvetna om barnens riskexponering och vilka faror som finns i barnens vardag (Terjestam, 2002a; Terjestam & Rydén, 1996; 1999). Detta kan vara en anledning till att man i studier över barns skador finner att föräldrar rapporterar färre skador än vad barnen gör (Peterson, m. fl., 1993).

Syftet med föreliggande studie är att studera och jämföra barns respektive föräldrars upplevelser av fara i relation till vatten och vattenincidenter.

Metod

Undersökningsgrupp

Etthundrafemtio grundskoleelever jämnt fördelade över årskurserna 2, 5 och 8 samt deras föräldrar deltog i undersökningen om incidenter i vatten bland grundskolebarn.

Åldersspridningen bland eleverna är åtta till femton år. Medelåldern för barnen i årskurs 2 är 8,4 år, i årskurs 5, 11,4 år och i årskurs 8, 14,3 år. Könsfördelningen är jämn i de två lägre årskurserna. I årskurs 8 är flickorna 24 till antalet och pojkarna 26. Eleverna kommer från tre olika rektorsområden i en medelstor sydsvensk kuststad. Badstränder såväl som hamnområde finns i stadskärnan. De upptagningsområde som de i studien ingående skolorna omfattar skiljer sig åt vad gäller social belastning såväl som typ av bebyggelse och närhet till stadskärnan.

Totalt 142 av de 150 elevernas föräldrar ingår i studien (tabell 1). Bortfallet omfattar alltså åtta föräldrar. Tre föräldrar gick inte att nå och fem ville inte delta i undersökningen. Mödrar och fäder kan antas ha olika syn på faror i barnens vardag varför det ansågs angeläget att intervjua antingen mödrar eller fäder. Mödrarna valdes att i första hand ingå i studien och fäder bara om mödrarna inte kunde delta. Av 142 intervjuer gjordes 134 med mödrar och åtta med fäder. Orsakerna till att modern ej kunde intervjuas var främst tidsmässiga hinder. I några familjer var mannen familjens talesman vilket förhindrade modern att intervjuas. I dessa fall var modern dock närvarande vid intervjun. Alltså gjordes 94% av intervjuerna med mödrar och 6% med fäder.

Tabell 1. Antal barn och föräldrar som ingår i studien. Fördelning efter årskurs som barnen går i.

	årskurs 2	årskurs 5	årskurs 8	summa
elever	50	50	50	150
föräldrar	47	48	47	142

Mätmetoder och administrering

Studien ingår som en del i en större undersökning. Data insamlades under skoltid av psykologer med särskild kompetens avseende intervjuteknik. Tio elever från de ingående klasserna valdes slumpvis ut. Eleverna intervjuades enskilt utifrån en semistrukturerad intervju. Intervjuerna skedde i anslutning till klassrummet.

Mödrarna intervjuades enskilt i hemmet utifrån en semistrukturerad intervju. De frågor som ställdes i delstudien är följande: ”Hur stor fara för barnen anser du att vatten utgör?” ; ”Vad gör du för att hindra barnen från att råka ut för olyckor i vatten?”. Intervjufrågorna kodades av två oberoende personer.

Statistiska beräkningar för nominella data är gjorda med Chi²-test. Alpha nivån .05 har använts.

Resultat

Etthundrafemtio elever i årskurs två (n = 50), fem (n = 50), och åtta (n = 50) svarade på intervjufrågorna: ”är djupt vatten farligt?”, ”varför är djupt vatten farligt?”, ”har du varit med om någon olycka i vatten?”. Könsfördelningen är jämn utom i årskurs åtta där flickorna är 24 till antalet och pojkarna 26.

Är djupt vatten farligt? Eleverna svarar

Nästan hälften av de intervjuade eleverna (fyrtiosju procent) ansåg att djupt vatten inte är farligt. Skillnaden mellan pojkar och flickor är stor, $\chi^2(1, N = 150) = 7,80, p < ,005$ och visar att det främst är pojkar som anser att djupt vatten är ofarligt. Rädslan för vatten minskar successivt från årskurs två till årskurs åtta (figur 1).

Figur 1. Intervjusvar från 150 elever jämnt fördelade över årskurserna 2, 5 och 8.

I alla tre studerade årskurser ansåg fler flickor (n= 74) än pojkar (n= 76) att vatten är farligt. Denna skillnad når statistisk signifikans enbart bland eleverna i årskurs 5, $\chi^2(1, N = 50) = 8,12, p < ,005$, där bara ett fåtal pojkar (nio) ansåg att djupt vatten utgör någon fara.

Varför är djupt vatten farligt?

Bland barnen i årskurs två (medelåldern är 8, 4 år) är det främsta angivna motivet till varför djupt vatten är farligt att man inte kan simma. En viss övertro på den egna simförmågan framträder i svaren: ”...ja, för små barn kan inte simma”; ”...ja, om man inte kan simma fast det kan jag”; ”...inte så mycket (farligt)...lite om man har kläder på...jag kan inte klädsim”. Övriga motiv utgjordes av mer eller mindre ospecificerad rädsla för att drunkna, strömmar och stora vågor samt känslor av obehag grundade i rädsla för vad som kan finnas på botten eller i djupet: ”...det kan vara lite farligt om där finns strömmar”; ”...man kan drunkna om man är barn”; ”...det är inte så farligt...mer läskigt”; ”...ja, om man kommer för långt ut och det är strömmar”; ”...ja, fast jag är inte rädd men man kan ramla i och sjunka”; ”...lite, när det finns hajar”. Sammantaget ansåg sextiofyra procent av de intervjuade barnen i årskurs två

att djupt vatten inte alls är farligt eller farligt bara om man inte kan simma. Utöver en övertro på simkunnighet framträder bland undersökningens yngsta barn en påtaglig okunnighet om övriga faror som är relaterade till vatten. Inga skillnader återfanns mellan pojkar och flickor.

Knappt hälften (fyrtiofyra procent) av eleverna i *årskurs fem* (medelåldern är 11, 4 år) svarade att djupt vatten inte är farligt. Viss simkunnighet verkade ge denna känsla av trygghet. Majoriteten av de som ansåg att djupt vatten är farligt förklarade att detta bara gäller om man inte kan simma. Sammantaget ansåg sjuttio procent av de intervjuade barnen i årskurs fem antingen att djupt vatten inte är farligt eller att det är farligt bara om man inte kan simma. De som ansåg att djupt vatten är lite farligt under andra omständigheter (än frånvaro av simkunnighet) avsåg faror i form av strömmar i vattnet, att trilla ner i vattnet med kläder på, att fastna i något under vattnet, samt en obestämd känsla av farlighet och obehag. Någon enstaka elev ansåg att djupt vatten i havet var farligt men däremot inte i badhus. Medan flertalet pojkar (sextiofyra procent) i årskurs fem ansåg att djupt vatten är ofarligt gällde detta bara nio flickor (trettiosex procent). Vidare så angav nästan hälften av flickorna (fyrtioåtta procent) men bara fem pojkar (tjugo procent) andra motiv än bristande simkunnighet. Alltså framstår pojkarna som den största riskgruppen avseende vattenolyckor i dessa åldrar.

Mer än hälften av ungdomarna i *årskurs åtta* (medelåldern är 14, 3 år) ansåg att djupt vatten är ofarligt. Även bland dessa ungdomar berodde detta mestadels på att de litade till sin simkunnighet. Övriga ansåg att djupt vatten är farligt om det finns strömmar i vattnet, om man grips av panik eller får kramp och kommer under vattnet utan att kunna ta sig upp igen. Andra ansåg att djupt vatten är generellt obehagligt och några känner sig inte trygga om livvakter saknas på stranden eller om de simmar för långt ut i havet. Inga skillnader återfanns mellan könen.

Eleverna minns incidenter i vatten

Knappt fyrtio procent av barnen i *årskurs två* mindes att de hade varit med om en olycka i vatten. Av dessa incidenter bedömdes cirka hälften som allvarliga (barnet behövde hjälp för att klara av situationen) och hälften som lindriga (barnet klarade situationen utan hjälp). De *lindriga tillbud* gällde främst sådana som uppstått på grund av otillräcklig simförmåga. Några barn berättade om incidenter där de blivit alltför trötta på djupt vatten och därför knappt orkat ta sig in till land. Andra mindes att de fallit från badmadrasser och blivit skräckslagna och några hade blivit översköjlda av vågor eller kommit under vattnet på annat sätt till exempel genom att bli knuffade eller tryckta under vattnet av någon kamrat. En elev berättade att hon fastnat i sjögräs men kom loss så småningom och en annan halkade i badkaret med påföljande svårigheter att komma upp igen. Frånvaro av eller bristande simförmåga utgjorde den främsta faran i de *allvarliga incidenterna*. I alla dessa hade barnen av olika anledningar hamnat under vattnet och var oförmögna att själv ta sig upp. Ett barn hoppade i en bassäng på djupt vatten utan att kunna simma, flera andra kom under vattnet och upplevde att de sjönk, någon blev knuffad, någon föll själv i vattnet, ett barn halkade av en vattenrutschkana och en pojke föll i badkaret och kunde inte själv ta sig upp. Inga könsskillnader förekom avseende delaktighet i olyckor.

Nitton (trettioåtta procent) av de femtio intervjuade eleverna i *årskurs fem* mindes att de varit med om en olycka i vatten. Nio av tillbudet bedömdes vara lindriga eftersom barnen klarat av situationen utan hjälp av andra. Resterande tio incidenter bedömdes som allvarliga. Av alla tillbud utgjordes sju av att barnet kom på djupt vatten utan att kunna ta sig in på grundare

vatten. En flicka berättade att hon var i en pool och sjönk men lyckades ta sig till kanten själv medan en annan flicka i samma situation inte kunde simma alls och fick räddas av sin pappa. En pojke och en flicka tippade med sina badringar och föll i vattnet. Båda behövde hjälp för att komma upp till ytan. Två pojkar föll i vattnet (pool) och båda fick räddas eftersom de inte kunde simma. Någon seglade optimistjolle och fick seglet över sig men klarade situationen själv vilket också flickan som hamnade under ett flyttorn gjorde. En annan flicka minns hur hon simmade och hamnade under en annan person men lyckades komma upp till ytan utan hjälp. Någon fick kramp i foten på djupt vatten och räddades av sin mamma medan ett annat barn plötsligt kom ut på djupt vatten eftersom det fanns en "håla" på botten. Hon klarade situationen själv. En flicka berättade att hon gjorde en kullerbytta i vattnet, tappade orienteringen och kunde inte komma upp utan hjälp. Någon föll i en isvak men räddades av sin lärare. Två pojkar och en flicka trycktes ner under vattnet av sina kompisar och fick panik när de inte fick luft. Alla dessa barn klarade av situationen själv. Utöver dessa incidenter där barnet själv var direkt utsatt för olyckan så berättade fyra elever att de varit med om att rädda kompisar, syskon samt en hund från att drunkna. En elev var närvarande när mamman var nära att drunkna och en annan elev hade en morbror som drunknat. Sammantaget innebär detta att mer än en tredjedel av de intervjuade eleverna i årskurs fem har varit involverade i incidenter som varit så obehagliga eller skrämmande att de minns och rapporterar dem. Skillnader i antal pojkar respektive flickor var obetydliga när det gäller delaktighet i incidenter såväl som typ av incidenter.

I *årskurs åtta* berättade tjugo en ungdomar (fyrtiotvå procent) om någon incident de upplevt. Av de tjugoåtta procent som själv varit utsatta för den olycka de berättade om hade nio behövt hjälp för att klara sig ur vattnet. Någon fick kramp och kom under vattnet, en elev föll i havet från några klippor, någon kom under en stor våg på semester vid medelhavet medan en pojke skadade sig i en vattenrutschbana. Resten av berättelserna handlade om olyckor som skett när de var mindre och inte kunde simma. De hade kommit under vattnet och någon förälder hade hjälpt dem. De lindriga incidenter som de klarat själv (fem tillbud) gällde olyckor beroende på halka i simhall, brännmaneter och strömmar i havet, kramp samt hemska upplevelser i samband med att de blivit nertryckta i vattnet av kompisar. Det finns inga skillnader mellan pojkar och flickor avseende frekvens eller typ av incidenter i vatten.

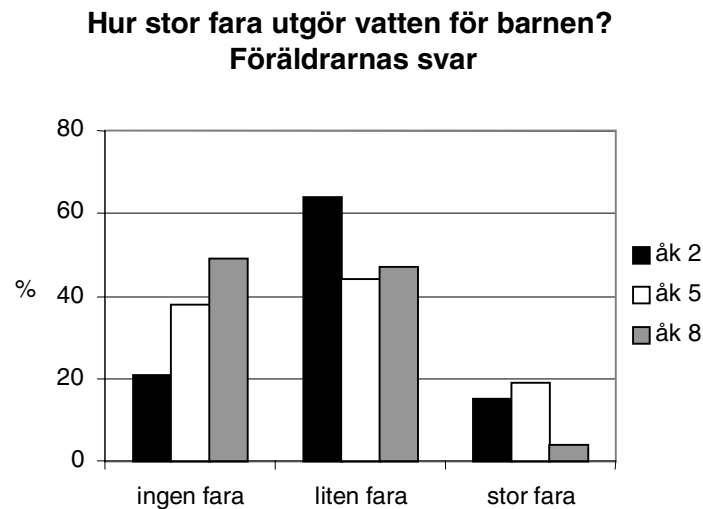
Sammanfattning med kommentar

De studerade barnen bor i en kuststad med badstränder i eller nära centrum. Det relativt sett stora antal elever som inte anser djupt vatten vara farligt bör uppmärksammas. Detta gäller särskilt undersökningens yngsta barn samt pojkar i årskurs fem. De senare framträder i sammanhanget som en särskild riskgrupp. Vidare verkar flickor i årskurs fem ha mer differentierad kunskap än pojkarna avseende olika typer av faror i vattnet.

Intervju med föräldrarna

Föräldrarna till barnen intervjuades i hemmen angående hur stor fara de anser vatten utgöra för barnen. De ombads gradera sitt svar utifrån "mycket farligt", "lite farligt" respektive "inte farligt". Dessutom svarade de på en fråga angående vad de gör för att förhindra vattenrelaterade olyckor bland barnen.

Få föräldrar ansåg att vatten utgör en stor fara för barnen (figur 1). Majoriteten av föräldrarna till de yngsta barnen ansåg att vatten utgjorde en liten fara medan nästan hälften av ungdomarnas föräldrar inte alls ansåg att vatten utgjorde någon fara.

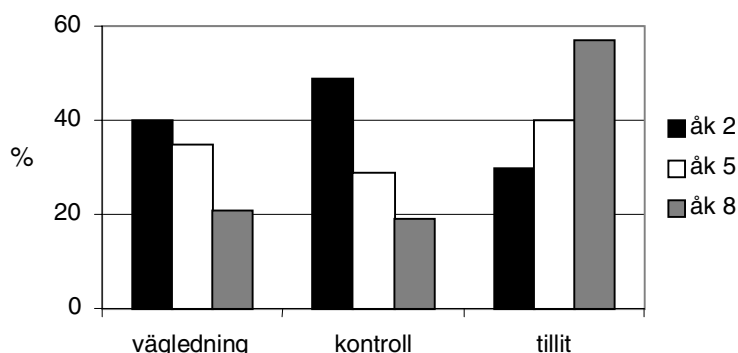
Figur 2. 142 föräldrar till barnen svarar på intervjufråga. Föräldrar till elever i årskurs 2 (n= 47), årskurs 5 (n= 48), årskurs 8 (n= 47).

För att studera om det fanns likheter i barnens och föräldrarnas inställning till faror i samband med vatten jämfördes elevernas och föräldrarnas svar på denna fråga. Svartalternativen ”liten fara” och ”stor fara” slogs ihop till en kategori nämligen ”fara”. Resultaten visade att föräldrarnas och barnens inställning i denna fråga är likartad, $\chi^2 (1, N = 142) = 7,04, p < ,01$. Flertalet barn och föräldrar delade uppfattning om huruvida djupt vatten var farligt eller inte. Anledningen till detta förhållande framgår inte av studien. En rimlig hypotes är dock att föräldrarnas inflytande på barnen är stort i denna fråga.

Vad gör föräldrarna för att hindra vattenrelaterade olyckor bland barnen?

Intervjun med föräldrarna visade att tilliten till barnens förmåga att själv ta ansvar för sitt agerande vid vatten var hög och ökade med barnens ålder (figur 3). Föräldrarna till de yngre barnen förlitade sig ofta på att barnen själva var försiktiga vid vatten, ofta eftersom de var mer eller mindre rädda för vatten. Men det var också vanligt att föräldrarna till dessa undersökningens yngsta barn kände sig trygga eftersom barnen kunde simma. Många av föräldrarna till eleverna i årskurs fem var också påtagligt trygga med barnens simkunnighet som ofta framställdes som god. Uttalanden som ”...hon simmar som en fisk”; ”...han är en skicklig simmare” eller ”...han är van vid att simma” är vanliga. Men motsatsen fanns också. En förälder vågade inte ens lämna sitt aktiva och badglada barn, 11 år, ensam i badkaret. I årskurs åtta dominerade kommentarer som gäller simvana/vattenvana samt tillit till antingen barnets försiktighet eller barnets rädsla för vatten. De föräldrar som använde någon metod i syfte att förebygga incidenter vid vatten förlitade sig på antingen vägledning i olika former eller på kontroll. I alla åldrar innebär vägledning att föräldrarna lärde barnen simma respektive informerade om hur man förhåller sig vid vatten.

Föräldrarnas metoder för att hindra olyckor i/vid vatten bland barnen

Figur 3. Föräldrarna till eleverna i årskurserna 2, 5 och 8 svarar på intervjufråga avseende metoder de tillämpar för att förhindra vattenrelaterade olyckor bland barnen.

Vägledning såväl som kontroll av barnen minskar med barnens stigande ålder medan tilliten ökar. Redan i årskurs två (barnens medelålder är 8-9 år) hade så många som var tredje förälder tillit till barnens kompetens varför de varken vägledde eller kontrollerade barnen i förebyggande syfte.

Sammanfattning och kommentar

Sammantaget är det värt att notera den tilltro som många föräldrar (även till de yngsta barnen) har inför barnens förmåga att hantera situationer som kan uppkomma i eller vid vatten. Men simkunnighet innebär inte att man kan simma under alla omständigheter. För att hantera sådana fenomen som påverkar simförmågan som till exempel nerkylning, panik, strömmar och så vidare krävs annan kunskap än enbart simförmåga. Det framstår som viktigt att öka föräldrarnas medvetenhet om säkert beteende i och vid vatten såväl som hur man agerar vid olika typer av tillbud.

Diskussion

Föräldrar till barn i skolåldern tenderar att överskatta barnens förmågor att hantera tillbud och att undgå faror. Detta visar tre delstudier om barn och faror, nämligen de som behandlar barn och incidenter relaterade till eld, att gå vilse (Terjestam, 2002a, 2002b) samt vatten. I föreliggande delstudie om tillbud i vatten framkom att många av de intervjuade föräldrarna till skolbarnen litar till barnens förmåga och anser därför att de inte behöver kontrollera eller vägleda dem i sådana frågor. Detta tydliggör ett behov av kunskap om barn och säkert beteende. De starka samband som återfanns mellan föräldrarnas och barnens inställning avseende vatten och fara bekräftar vikten av att förebyggande verksamhet också riktas mot föräldrarna.

En övertro på den egna simförmågan framkommer bland eleverna. Yngre skolbarn såväl som ungdomar verkar tro att eftersom de kan simma så kan de klara alla situationer som kan uppkomma på djupt vatten. Vi vet att barn i vissa åldrar tenderar att överskatta sina förmågor (Garbarino, 1988; Glik, m.fl., 1991; Terjestam, 2002a; 2002b). Denna tendens kan tillsammans med de omfattande känslor av trygghet som simkunnighet ger en del barn, utgöra en påtaglig riskfaktor. Barn som känner sig trygga med sin simförmåga och som samtidigt inte är klara över sina fysiska respektive psykologiska gränser (till exempel nedkylning och förmåga att hantera akuta situationer utan att råka i panik) kan utsätta sig för betydande risker. Intervjuerna med barnen visar också en relativ omedvetenhet om olika typer av incidenter som kan uppkomma i vatten så som nedkylning av kroppen, panik, strömmar och så vidare.

Vi vet att pojkar är särskilt utsatta när det gäller skador såväl som generell riskexponering (Matheny & Fisher, 1984; Morrongiello & Dawber, 2000; Rosen & Peterson, 1990; Udry, 1994). Föreliggande studie bekräftar detta. Medan pojkarna generellt framstår som en tydligare riskgrupp än flickorna så ter sig specifikt pojkarna i årskurs 5 som en särskilt utsatt grupp bland annat beroende på känslor av falsk trygghet. Barn i åldersgruppen 10-12 år är generellt sett äventyrslystna och ivriga att prova sina gränser. Det är således en "riskfylld" period där barnens agerande kan utsätta dem för faror (Terjestam, 2002a, 2002b). Flickorna i studien verkar vara mer medvetna än pojkarna om olika typer av faror relaterade till vatten. Sannolikt är traditionell information i dessa sammanhang bättre avpassad för flickor än för pojkar. Pojkar såväl som flickor torde gynnas av diskussioner kring faktorer som påverkar den egna kompetensen och förmågor (strömmar, nedkylning och så vidare) och varför detta är så.

Framtida studier bör fokusera på föräldrarnas attityd till och kunskap om vattensäkerhet bland barn samt hur sådan handledning av barnen sker i vardagen.

Referenser

- Arnett, J. and Balle-Jensen, L. (1993). Cultural bases of risk behavior: Danish adolescents. *Child Development, 64*, 1842-1855.
- Brenner, R., Trumble, A. and Smith, G. (2001). Where children drown, United States, 1995. *Pediatrics, 108*, 85-90.
- Christensen, S. and Morrongiello, B. (1997). The influence of peers on children's judgments about engaging in behaviors that threaten their safety. *Journal of Applied Developmental Psychology, 18*, 547-562.
- Cook, S., Peterson, L. and DiLillo, D. (1999). Fear and exhilaration in response to risk: an extension of a model of injury risk in a real-world context. *Behavior Therapy, 30*, 5-15.
- DiLillo, D., Potts, R. and Himes, S. (1998). Predictors of children's risk appraisals. *Journal of Applied Developmental Psychology, 19*, 415-427.
- Garbarino, J. (1988). Preventing childhood injury: developmental and mental health issues. *Am J Orthopsychiatry, 58*, 25-45.
- Glik, D., Kronenfeld, J. and Jackson, K. (1991). Predictors of risk perceptions of childhood injury among parents of preschoolers. *Health Education Quarterly, 18*, 285-301.
- Graham, J. and Gaffan E. (1997). Fear of water in children and adults: Etiology and familial effects. *Behaviour Research Therapy, 35*, 91-108.
- Hedberg, K., Gunderson, P., Vargas, C., Osterholm, M., & MacDonald, K. (1990). Drownings in Minnesota, 1980-85: A population-based study. *American Journal of Public Health, 80*, 1071-1074.
- Hilliler, L.M. and Morrongiello, B.A. (1998). Age and gender differences in school-age children's appraisals of injury risk. *Journal of Pediatric Psychology, 23*, 229-238.
- Kagan, J. (1997). Temperament and the reactions to unfamiliarity. *Child Development, 68*, 139-143.
- Matheny, A.P. and Fisher, J.E. (1984). Behavioral perspectives on children's accidents. In *Advances in behavioral pediatrics*. Edited by Wolraich M. and Routh D. JAI Press Inc., Greenwich. pp 221-264.
- Morrongiello, B. and Dawber, T. (2000). Mother's responses to sons and daughters engaging in injury-risk behaviors on a playground: Implications for sex differences in injury rates. *Journal of Experimental Child Psychology, 76*, 89-103.
- Morrongiello, B. and Major, K. (2002). Influence of safety gear on parental perceptions of injury risk and tolerance for children's risk taking. *Injury Prevention, 8*, 27-31.
- Nichter, M., & Everett, P. (1989). Profile of drowning victims in a coastal community. *Journal Florida M. A., 76*, 253-256.
- Peterson, L., Harbeck, C. and Moreno, A. (1993). Measures of children's injuries: self-reported versus maternal-reported events with temporally proximal versus delayed reporting. *Journal of Pediatric Psychology, 18*, 133-147.
- Plumert, J.M. and Schwebel, D.J. (1997). Social and temperamental influences on children's overestimation of their physical abilities: links to accidental injuries. *Journal of Experimental Child Psychology, 67*, 317-337.
- Rosen, B. and Peterson, L. (1990). Gender differences in children's outdoor play injuries. *Clin Psychol Rev, 10*, 187-205.
- Svenska Livräddningssällskapet*, (2001). Statistik, sid. 1-5. Stockholm.
- Svenska Livräddningssällskapet*, (2002). Statistik, sid. 1-5. Stockholm.
- Terjestam, Y. (2002a). Barn och föräldrar berättar om att gå vilse: En utvecklingspsykologisk studie. *FoU-Rapport*, Räddningsverket: Karlstad (antagen för publicering)

- Terjestam, Y. (2002b). En utvecklingspsykologisk studie av barn eld och brand: Intervjuer och berättelser av grundskoleelever och deras mödrar. *FoU-Rapport*, Räddningsverket: Karlstad (antagen för publicering).
- Terjestam, Y. and Rydén O. (1996). Eldlekar bland barn och ungdomar: en intervjubaserad studie av barn och deras mödrar. *FoU-Rapport, P21-160/96*, 1-28, Räddningsverket: Karlstad
- Terjestam, Y. and Rydén O. (1998). Group versus solitary fireplay: a study of 12 year old school children. *FoU Rapport, P21-220/98*. Räddningsverket, Karlstad. pp 1
- Terjestam, Y. and Rydén, O. (1999). *Att leka med elden*. Räddningsverket: Karlstad.
- Udry, J. (1994). The nature of gender. *Demography*, 31, 561-573.

Räddningsverket, 651 80 Karlstad
Telefon 054-13 50 00, fax 054-13 56 00. Internet <http://www.srv.se>

Beställningsnummer P21-428/03. Fax 054-13 56 05
ISBN 91-7253-195-9